

KUR DEĞİŞMELERİNİN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ VE BU ETKİLERİN YÖNETİMİNE İLİŞKİN BİR ALAN ÇALIŞMASI

Yrd. Doç. Dr. Zeki DOĞAN

Niğde Üniversitesi

İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

1.GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısına damga vuran ekonomik, sosyal ve teknolojik değişim, hiç şüphesiz ki küreselleşmedir. Küreselleşme, işletmelerin faaliyetlerini milli sınırların ötesine taşımıştır. Böylece, uluslararası ticari ve mali işlemlerle uğraşan işletmeler, daima kur değişmelerinin etkisi altında kalmışlar ve kalmaya da devam etmektedirler. Çünkü, uluslararası işletmelerde (çok uluslu işletmeler), yabancı para birimi ile gösterilen varlık ve yükümlülükler, uluslararası işletmenin ülkesi ile yabancı ülke arasındaki kur değişikliklerinden büyük ölçüde etkilenmekte ve bu durum uluslararası işletme için ek bir kayıp veya kazanç ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı da bu işletmeler, kur değişmeleri sonucu ortaya çıkan kayıp veya zararlardan korunmak için bazı önlemler almakta veya yöntemlerden faydalanmaktadır.

Bu çalışmada, kur değişmelerinin işletmeler üzerindeki olumsuz etkileri ve bu etkilerin azaltılması veya ortadan kaldırılması konusunda işletmeler tarafından kullanılabilir yöntemler ve alınabilecek önlemler hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, konu ile ilgili yapılan araştırmadan elde edilen verilerin analizi yapılmaya çalışılmıştır

2. KUR DEĞİŞMELERİNİN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Döviz kurlarındaki herhangi bir değişme genel olarak işletmeleri; işletmenin türüne, ticari işlemlerin türüne ve işletmede mali tabloların konsolidasyonunda kullanılan muhasebe tekniğine göre üç şekilde etkilemektedir (Konurulap, 1990, s.3). Bunlar (Mannino ve Milani, 1992, ss.36-37; Bozkurt, 1983, s.7):

1. İşlem Etkisi (Transaction Exposure),

2. Ekonomik Etkisi (Economic Exposure),

3. Muhasebe veya Çevirme Etkisi (Accounting Exposure or Translation Exposure) şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca, yabancı paralı işlemler ile uğraşan işletmeler, kur değişmeleri sonucu ortaya çıkan kur farklarının nasıl vergilendirileceği veya kayıtlara nasıl alınacağı konusunda da bazı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla, döviz kurundaki değişmelerin diğer bir etkisinin de, vergilendirme etkisi şeklinde incelenmesi mümkündür. Kur değişmelerinin işletmeler üzerindeki bu etkileri aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Kur Değişmelerinin İşlem Etkisi

İşlem etkisi, bir işletmenin döviz üzerinden alacaklı veya borçlu olması veya döviz üzerinden işlem yapması (ithalat ve ihracat anlaşması gibi...) durumunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü, döviz kurlarındaki değişmeler ödenecek veya alınacak miktar

üzerinde etkili olmaktadır (Rosenfield ve Gill, 1990, s.105; Erdoğan, 1993, s.118). Yani işlem etkisi, bir veya birden fazla yabancı para birimi ile yapılan işlemler sonucu ortaya çıkmaktadır. Döviz kurlarında meydana gelen değişimlerden dolayı, işlemin yapıldığı ve tamamlandığı tarihler arasında döviz kurunda bir değişim olmuş ise, işletmeler bu değişiklikten etkilenecek ve gerçekleşen nakit akışı, beklenen nakit akışından farklı olabilecektir.

İşletmeler, genel olarak aşağıda belirtilen işlemleri yapmaları halinde kur değişimlerinin işlem etkisi ile karşılaşmaktadırlar (Bozkurt, 1983, s.9):

1. İthalat veya ihracat,
2. Döviz piyasalarında vadeli işlemlere girişme,
3. Dış pazarlardan borç alma veya dışarıya kredi verme gibi işlemlerdir.

İşlem etkisinin oluşmasında zaman önemli bir rol oynamaktadır. Üzerinde anlaşılan fiyat ile ödeme tarihine kadar geçecek süre içinde ortaya çıkacak döviz kuru değişiklikleri, ya da işletmenin bilançosunu değerlendirmede kullandığı para birimi dışındaki paralar üzerinden yaptığı cari işlemler sonucunda oluşan nakdi kayıplar işlem etkisine girmektedir. Bu nedenle, uluslararası faaliyette bulunan işletmelerin tümü işlem etkisine maruz kalmaktadırlar (Duman ve Karamustafa, 1996, s.27). İşlem etkisinin tipik bir örneği, döviz cinsinden işlem gerektiren ithalat ve ihracat sözleşmeleridir. Sözleşmenin yapılması ile daha sonraki ödeme tarihi arasında geçecek süredeki bir kur değişikliği, işletmenin nakit akımlarında olumlu ya da olumsuz yönde değişiklik meydana getirmektedir. Diğer bir örnek de, işletmenin yaptığı dövize bağlı borç alma sözleşmeleridir. Eğer borç süresi içinde, döviz kuru yükselmiş ise, aynı miktar borcun karşılığında daha fazla ulusal para ödemek gerekmektedir. Dolayısıyla, işletmenin kârlılığı ve reel nakit akımları azalabilmektedir (Seyidoğlu, 1994, s.139).

2.2. Kur Değişmelerinin Muhasebe (Çevirme) Etkisi

Muhasebe etkisine literatürde çevirme etkisi, dönüştürme etkisi veya bilanço etkisi (Balance Sheet Exposure) de denilmektedir. Muhasebe etkisi, döviz üzerinden aktif ve pasif kalemlerin, yerel para cinsinden değerlerinin, bir muhasebe döneminden diğerine geçen zamanda, döviz kurlarındaki herhangi bir fiziki işlem olmaksızın değişmesini ifade etmektedir (Erdoğan, 1993, s.128). Yani, döviz kurlarında meydana gelen değişimlerin, mali tablolar üzerindeki etkisine muhasebe etkisi adı verilmektedir. Bir işletmenin muhasebe değeri veya defter değeri varlık ve borçları arasındaki farka eşittir. İşletmenin öz kaynakları o işletmenin muhasebe etkisini ifade etmektedir. Bununla beraber, yabancı bir bağlı işletmenin defter değeri ölçülmek istendiğinde, varlık ve borç hesaplarının, ana işletmenin para birimine çevrilmesi gerekmektedir. Çeviri işlemi yapılırken, hesapların hangi kur üzerinden çevrilmesi gerektiğine karar verilmesi gerekir. Çünkü çeviri yöntemleri arasındaki farklılıklardan dolayı, her yöntemin mali tablolar üzerindeki etkisi birbirinden farklı olmaktadır.

Muhasebe etkisi, özellikle ana ülkesinin dışında kendine bağlı işletmelere sahip bulunan çok uluslu işletmelerin karşılaştıkları ve yönetilmesi önemli olan bir etkidir.

Yabancı ülkelerde faaliyet gösteren bu işletmeler, işlemlerini ilgili yabancı ülke parası ile yürütmekte ve mali tablolarını yine bu yabancı ülke parası cinsinden hazırlamaktadırlar. Daha sonra, yabancı ülkedeki şubelerin mali tabloları ana merkezde çok uluslu işletmenin mali tabloları ile birleştirilmektedir. Bağlı işletmenin mali tablolarında yabancı paralarla kaydedilen gelir, gider, borç ve alacak kalemlerinin ana ülke parasına çevrilmesi, işletme açısından önemli bir risk doğurmaktadır (Coley ve FASTER, 1991, s.826). Kısaca, bağlı işletmenin mali tablolarında yer alan gelir, gider, borç ve alacak kalemlerinin ana ülke parasına çevrilmesinde nasıl bir yol izlenecek, hangi kur veya kurlar uygulanacaktır? İşte, muhasebe etkisi bu tür konuları içermektedir.

Bununla birlikte muhasebe etkisi, bağlı işletme veya işletmelere ait mali tabloların farklı kurlara göre çevrilmesi nedeniyle, ana işletme açısından ortaya çıkan kazanç veya kayıpları ifade etmektedir. Bu kazanç veya kayıplar genel olarak işletme kârlılığını ve dolayısıyla hisse senetlerinin borsa değerini etkilediği için, pay sahipleri açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca, çevirilen mali tablolar, ana işletme yönetimi tarafından yabancı bağlı kuruluş ve şubelerin işleyişlerindeki başarıyı değerlendirmede kullanılabilir. Böyle bir değerlendirme, yerel paralar üzerinden de yapılabilir. Ancak, tek bir paraya çevirme işlemi, birden çok ülkedeki bağlı kuruluşlar arasında daha ayrıntılı karşılaştırma yapılmasına olanak sağlayabilecektir (Seyidoğlu, 1994, s.164).

Kısaca, muhasebe etkisi, bağlı işletmenin mali tablolarının muhasebe dönemi sonundaki kapanış kurundan konsolide mali tablolarda gösterilmesi sırasında, döviz kurlarındaki değişimlerden kaynaklanan bir muhasebe kazanç veya kaybı (muhasebe kur kârı veya muhasebe kur zararı) ortaya çıkma olasılığını belirlemektedir.

2.3. Kur Değişmelerinin Ekonomik Etkisi

Ekonomik etki, kur değişmelerinin işletmenin gelir, gider veya birikmiş borç ve alacakları üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile ekonomik etki, kur değişmelerinin işletmenin gelecekteki nakit akımları üzerindeki etkisidir (Seyidoğlu, 1994, s.138). Çünkü, kur değişmelerinin işletmenin gelecekte sağlayacağı nakit akışları üzerindeki etkisi, işletmenin ekonomik değerini belirlemede ve değiştirmektedir (Semuels v.d, 1995, s.351).

Ekonomik etki, kur değişikliğinin işletme üzerindeki uzun dönemli etkilerini kapsamaktadır. Nakit akımlarının değişmesi, pay sahiplerinin servetini de değiştirecektir. Ekonomik olarak bu etkilenmenin dercesini kısa dönemde görmek mümkün değildir.

Muhasebe(bilanço veya çevirme) etkisi ile işlem etkisi, döviz kurlarındaki değişmelerin işletme üzerindeki tüm etkilerini göstermezler. Bu iki etki, sadece işletmenin varlık ve borçları üzerindeki son yılın değişikliklerini gösterirler. Muhasebe temeline dayananan kur etkisi yönetimi, döviz kurlarındaki değişmelerin gelecekteki nakit akımları üzerindeki etkilerini dikkate almadığından statik ve tarihseldir. Döviz kuru değişmelerinin sadece muhasebe kayıtlarına bakarak görülmeyecek etkileri de söz konusudur. Bu etkiler aşağıdaki şekilde belirtilebilir (Konuralp, 1990, s.20):

1. Gelecekteki döviz kuru değişmelerinin nakit akımları üzerindeki etkileri,
2. Gelecekteki yüksek enflasyon ve buna bağlı olarak fiyatların kontrol altına alınma olasılığı,
3. Gelecekteki olası bir devalüasyondan sonra, emek gücünün ücretlere karşı tutumu,
4. Gelecekteki olası bir devalüasyonun, borç alınabilir fonların arzı üzerindeki etkileri,
5. Artan hammadde maliyetlerinin satış fiyatları üzerindeki etkileri,
6. Gelişen uluslararası rekabetin fiyatlar üzerindeki etkileridir.

Yukarıda belirtilen etkileri de kapsayan ekonomik etki, özet olarak; firmanın gelecekteki nakit akımlarının net bugünkü değerinin, döviz kurlarındaki değişmelerden etkilenme olasılığından kaynaklanmaktadır. O halde ekonomik etki, uzun dönemde tüm işletme faaliyetlerini etkileyen ve işletmenin gerçek piyasa değeri üzerinde değişiklik yaratacak sonuçlara sahip bir etki olarak tanımlanabilmektedir.

2.4. Kur Değişmelerinin Vergilendirme Etkisi

Uluslararası ticarete kredili mal ve menkul değer alım ve satımında, kaçınılmaz olarak kur farkları oluşmaktadır. Kur farklarına, vergi ve kambiyo yasaları birbirini tamamlayan nitelikte yaklaşmakla birlikte, halen az da olsa birbirleriyle uyum sağlama gereken konular bulunmaktadır (Özel, 1995, s.16). Kur farklarının, nasıl kayda alınacağı konusunda bir çok görüşler ileri sürülmektedir. Fakat, hangi görüşün daha olumlu olduğu konusunda ülkemizde tam bir açıklama mevcut değildir.

Yabancı para cinsinden kredi kullanılması halinde, bu krediyle ilgili olarak ortaya çıkan kur farklarının ne şekilde işleme tabi tutulacağı konusunda ortaya çıkan dört ayrı görüş bulunmaktadır (Tarakçı, 1995, ss. 11-12).

Birinci görüş; *“Dönem sonu stokta bulunan malların finansmanında kullanılan kredilerle ilgili kur farklarının, dönem gideri olarak dikkate alınması gerektiği”* şeklindedir.

Bu görüşe göre, satın alınan malın maliyeti satın alma tarihinde belirlenmektedir. Bir mal, yabancı para cinsinden boçlanmak suretiyle satın alınıyorsa, alım tarihi itibarıyla cari kurla maliyet bedeli tespit edilmektedir. Bu tarihten sonra, yabancı para cinsinden boçlanma nedeniyle ortaya çıkan kur farkının malın maliyetiyle ilişkilendirilmemesi gerekmektedir. Malın bedelinin, edinim tarihindeki değerle belirlenmesi uluslararası kabul görmüş bir kuraldır. Vadeli ödemedan dolayı ortaya çıkan farklar, işletmenin finansman sorunlarından kaynaklanmaktadır. Finansman sorunu ise, idari yani, yönetsel bir olay olarak kabul edilmektedir.

İkinci görüş; *“Hammadde ve malların ambara veya depoya girdiği tarihe kadar ortaya çıkan kur farklarının maliyete katılmasının zorunlu olduğu, ondan sonra ortaya çıkan kur farklarının ise aktifleştirilmesi veya gider yazılması konusunda mükellefin seçimlik hakkı bulunması”* şeklindedir.

VUK 163 sayılı genel tebliğinde, duran varlıkların finansmanında kullanılan kredilere ilişkin kur farklarının tabi tutulacağı işleme ilişkin düzenlemeden esinlendiği anlaşılan bu görüşün, sözkonusu tebliğin düzenlemesinden farkı, malların ambara girdiği tarihten dönem sonuna kadar oluşan kur farklarını, maliyet unsuru olarak dikkate almasıdır.

Üçüncü görüş; *“Emtianın(Ticari malların) aktife girdiği tarihe ve o hesap dönemi sonuna kadar ortaya çıkan kur farklarının maliyetlere intikal ettirilmesi, daha sonraki hesap dönemleri içinde ortaya çıkacak kur farklarının ise doğrudan sonuç hesaplarına aktarılması gerekmektedir”* şeklindedir.

Önceki bölümde yer alan muktezaya hakim olan bu görüşte de, bahsi geçen tebliğin düzenlemesinden farklı olarak, mükellef tercih etse dahi, malların aktife girdiği dönemden sonraki dönemlerde oluşacak kur farklarının maliyetlere eklenebilmesi hususu kabul edilmektedir.

Dördüncü görüş; *“Emtianın(Ticari malların) aktife bulunduğu süre içinde oluşan bütün kur farkları, emtianın maliyetine eklenmek zorundadır”* şeklindedir.

Konu ile ilgili Maliye Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu tebliğe ilişkin açıklayıcı bilgiler, çalışmanın ilerleyen kısımlarında verilecektir.

2.4.1. Kur Farkları İçeren Hesaplar ve Bu Hesapların Değerlemesi

Kur değişmelerinden ortaya çıkan farka, kur farkı adı verilmektedir. Yabancı para birimleri üzerinden oluşmuş muhasebe işlemlerinin tümü, kur farkı oluşumuna neden olmaktadır. Kur farkı oluşumuna neden olan muhasebe işlemleri ve bu işlemler sonucu ortaya çıkan kur farkları hesapları ve kur farkları içeren hesapların değerlendirilmesi aşağıda yapılmıştır (Özel, 1995, s.12):

Yabancı paralar; yabancı paralar tahsil edildikleri tarihteki döviz kuru üzerinden aktifleştirilirler. Çıkışları halinde de, çıkış günündeki döviz alış kuru üzerinden değerlendirilirler. 31-12 tarihinde de halen mevcut ise, Maliye Bakanlığı'nın belirtmiş olduğu kur üzerinden değerlemeye tabi tutularak, gerçek değerlerine göre düzeltme kayıtları yapılır.

Dönem içi ya da dönem sonu değerlemelerin sonucu ya gelir, ya da gider(zarar) oluşmaktadır. Çok ender hallerde de hiç bir fark doğmayabilmektedir. Vergi Usul Kanunu'na göre, yabancı paralar borsa rayici üzerinden değerlendirilmekte, borsa rayicinin tekrerründe muvazaa olduğu anlaşılır ise bu rayiç yerine, alış bedeli esas alınmaktadır. Yabancı paranın borsada rayici yoksa, değerlemede uygulanacak kur Maliye Bakanlığı'na belirlenmektedir (VUK Md.280).

Yabancı para üzerinden düzenlenmiş hisse senetleri; yabancı para üzerinden düzenlenmiş hisse senetleri “alış bedeli” ile değerlendirilmektedir (VUK.md.279). Fakat, alış bedelinden ne anlaşılması gerektiği açıklık kazanmamıştır. Bu nedenle, “alış bedeli” farklı farklı algılanıp farklı farklı uygulamalara neden olabilmektedir. Alış bedelinin “maliyet bedeli” olarak kabul edilmesi durumunda, yabancı para üzerinden düzenlenmiş hisse senetleri, edinildikleri andaki döviz alış kuru üzerinden değerlemeye tabi tutulmaktadır. Yabancı para üzerinden düzenlenmiş tahviller de, yabancı para üzerinden düzenlenmiş hisse senetleri gibi değerlendirilmektedir (Ebiçlioğlu ve Korkmaz,1994, ss.70-75).

Yabancı para üzerinden düzenlenmiş alacaklar; yabancı para üzerinden düzenlenen alacaklar, senetli senetsiz olmasına bakılmaksızın, yabancı paralar için Vergi Usul Kanunu’ndaki değerlendirme ölçüsü uygulanacaktır. Bu değerlendirme ölçüsü de Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen döviz kurları (borsa rayici yoksa) olacaktır.

Yabancı para üzerinden düzenlenmiş senetli alacaklar; senetli ya da senetsiz olsun yabancı para üzerinden düzenlenmiş senetli alacaklar, senetsiz alacaklarda olduğu gibi VUK’nun 280. maddesine göre borsa rayici yoksa, Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen döviz kurları ile değerlendirilecektir.

Dış ülkelere kredili ithal edilmiş stoklar; bilindiği gibi dış ülkelere kredili ithal edilmiş bulunan stoklar, ya senetli ya da senetsiz yabancı para üzerinden düzenlenmiş bir borcun oluşumuna neden olmaktadır. Gerek stokların aktifleştirilmesi, gerekse yabancı para üzerinden oluşan borcun kayda alınması ise, o tarihteki döviz kuru üzerinden, değerlemeleri de, yabancı paraların değerlendirme ölçülerine göre yapılmaktadır(VUK Md.280).

Stokların aktifleştirilmesi satın alma maliyeti üzerinden yapılmaktadır. Satın alma maliyetine, taşıma, sigorta ve vergiler dahil edilmektedir. Ancak, ülkemizde aktifleştirmeden sonra ortaya çıkan “kur farkı”nın muhasebeleştirilmesinde iki ayrı uygulamaya tanık olmaktadır. Birincisinde kur farkı, stokun maliyetine eklenmekte, ikincisinde ise, zarar (gider) kaydedilmektedir (Akdeniz,1993,ss.48-50).

Dış ülkelere kredili satılmış stoklar; dış ülkelere kredili satılmış stokların dönem içinde ortaya çıkan kur farkları “tek düze hesap planı” nda yapılan açıklamaya göre olumlu olanlar “601.90 İhracattan Doğan Kur Farkları” hesabına kaydedilerek hasılatına eklenmektedir. Ancak, kur farkı olumsuz ise, ne işlem yapılacağı hesap planında açıklanmamıştır. Bu nedenle, işletmeler olumsuz kur farkını ya gider kaydetmekte ya da “612 Diğer İndirimler” arasında göstermektedirler.

Yurt dışına verilen sipariş avansları; yurt dışına verilen sipariş avansları, sipariş konusunun yükümlü tarafından tam ve noksatsız olarak yerine getirilinceye kadar bir alacak niteliği taşımaktadır. Değerlemesi ise, dönem içinde ya da dönem sonunda diğer alacaklar gibi yapılmaktadır.

Kredili olarak yurt dışına yaptırılmakta olan yatırımlar; kredili olarak yurt dışına yaptırılmakta olan yatırımlar nedeniyle, yabancı para üzerinden düzenlenmiş

senetli ya da senetsiz borçlar doğmaktadır. Yatırımın bitmesi ve işletme döneminin başlaması halinde “yatırım maliyeti” olmuş olmaktadır. İşletme döneminin başlamasına kadar olumsuz kur farkları yatırım maliyetine eklemekte, olumlu kur farkları da yatırım maliyetinden düşülmektedir. Yatırım tamamlandıktan sonra ortaya çıkan olumsuz kur farkları, ya yatırımın maliyetine eklenmekte ya da işletme üretim işletmesi ise üretim maliyetine eklenmektedir (Özel,1995,s.20).

2.4.2. Kur Farkları ve Yeniden Değerleme

Bilindiği üzere yeniden değerlendirme işlemi, paranın satınalma gücünde meydana gelen düşüşler nedeniyle işletme varlıklarının, özellikle duran varlıkların, cari para birimleri ile değerlemeleri yapılarak bugünkü değerleriyle veya gerçek değerleriyle gösterilmesini sağlamaya yönelik bir düzenlemedir.

Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 298. maddesinin 1.bendinde “*iktisadi kıymetlerin maliyet bedellerine eklenmiş bulunan kur farklarının yeniden değerlemeye tabi tutulmayacağı*” hükme bağlanmıştır

Bununla birlikte yatırım maliyetine eklenen kur farklarının, yeniden değerlemeye tabi tutulup tutulmayacağı konusunda ilgili olarak da VUK'nun 151 nolu tebliğinde şu açıklamalara yer verilmiştir:

“Yeniden değerlendirme kapsamına girmeyen kur farklarının iktisadi kıymetlerinin işletmenin aktifine girdiği tarihten sonraki yıllarda tahakkuk etmiş olması ve maliyet bedeline eklenmiş olması gerekmektedir. Bu kur farklarına isabet eden amortismanlar da değer artışının tesbitinde dikkate alınmayacaktır. Buna göre, iktisadi kıymetlerin işletmenin aktifine girdiği tarihe kadar doğan kur farkları ise esasen maliyet bedeli içinde olması nedeniyle yeniden değerlendirme kapsamına girecektir.”

Tebliğin birinci cümlesinde, sonraki yıldan söz edilirken, son cümlede, aktife girdiği tarihten söz edilmektedir. Tebliğde, aktife girme tarihinin yılın son günü veya hesap döneminin son günü olarak kabul edildiği izlenimi edinilmekte olup, bu iki ifade arasındaki anlam farkı gözden kaçırılmıştır. Bu farklı anlamlara gelen ifade nedeniyle uygulamada tereddütler doğmaktadır. Konuya ilişkin pekçok yazıda aktife giriş tarihi hesap dönemi kabul edilerek, aktife kayıt tarihi ile hesap dönemi sonuna kadar doğan ve maliyete katılan kur farklarının yeniden değerlemeye tabi tutulacağı şeklinde görüşe rastlanmaktadır (Şeker, 1995, s.53).

Tebliğdeki ifade dikkate alınarak, yeniden değerlendirme kapsamına girmeyen kur farklarından iktisadi kıymetlerin aktife girdiği tarihten sonraki yıllarda tahakkuk etmiş ve maliyet bedeline eklenmiş kur farklarını anlamak gerektiği şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Ayrıca, konu ile ilgili olarak TÜRMOB tarafından çıkarılan 12.12.1994/110 sayılı sirkülerde ise, “*döviz kredisi kullanılarak ithal olunan duran varlıklara ilişkin olup, aktifleştirme sonrasında(aktifleştirme yılının sonu itibariyle) oluşan kur farkları gider yazılmaz. İlgili duran varlığın tabi tutulduğu amortisman oranı üzerinden(ve yeniden değerlendirme yapılmaksızın) amortisman hesaplanır. Duran varlığın*

*finansmanında kullanılan krediye ilişkin olup, aktifleştirme yılından sonra ortaya çıkan faizlerin ve **kur farklarının** amortisman konusu edilmesi veya doğrudan gider yazılması mümkündür”* denilmektedir.

Söz konusu sirkülerde, örneğin; duran varlığın aktife girdiği 27.9.1996-31.12.1996 tarihleri arasında döviz kredisi nedeniyle meydana gelen **kur farkının** maliyete ilave edileceği, amortisman yoluyla itfa edileceği, ancak bu tutarın yeniden değerlemeye tabi tutulmayacağı açıkça belirtilmektedir.

3. KUR DEĞİŞMELERİNİN OLUMSUZ ETKİLERİNİN YÖNETİMİ

Uluslararası faaliyetlerde bulunan işletmeler, işlemlerini döviz üzerinden yaptıkları için, döviz kurundaki herhangi bir değişme, işletmeleri olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Döviz kurundaki değişiklikler sonucu bu işletmeler kur kazancı veya kur zararı ile karşılaşmaktadırlar. İşletmeler özellikle kur değişimleri nedeniyle karşılaştıkları kayıpları azaltabilmek veya kur riskini minimize edebilmek için, çeşitli önlemler almakta veya yöntemler kullanmaktadırlar. Kur değişmelerinin işlem etkisi, ekonomik etkisi, muhasebe etkisi ve vergilendirme etkisine göre, işletmelerin alabilecekleri önlemler ve kullanabilecekleri yöntemlere ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

3.1. Kur Değişmelerinin İşlem Etkisinin Yönetimi

İşletmelerin dövizle bağlı olarak yaptıkları mal ve hizmet alım satımları ile borç ve alacak sözleşmeleri kur etkisine açıktır. Dolayısıyla da, bir döviz riskinin ortaya çıkma olasılığı söz konusudur. Acaba, işletme yöneticileri kur etkisinin, işletmenin nakit giriş ve çıkışlarında doğurabileceği beklenmedik değişmeler(kur riski) karşısında nasıl bir yol izlemelidirler, ne gibi önlemlerle kur riskini önleyebilirler, ya da kur değişmelerine karşı bir önlem almamak işletmeler açısından daha mı yararlı olur? İşte, işlem etkisinin yönetimi bu konuları içermektedir.

İşlem etkisinin yol açacağı kur riskinden korunmak için izlenebilecek yollar sözleşmeye dayalı yöntemler ile korunma(contractual hedges) ve işletme stratejileri (operating strategies) ile korunma olarak iki bölüme ayrılmaktadır (Seyidoğlu, 1994, s.146).

3.1.1. Kur Değişmelerinin İşlem Etkisinden Sözleşmeye Dayalı Yöntemler İle Korunma

Kur değişmelerinin etkilerinden korunmak üzere alınabilecek önlemlerin bir bölümü sözleşmeye dayalı yöntemlerdir. Aşağıda bu yöntemler kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Vadeli döviz kontratı ile korunma (forward kontratlar ve future kontratlar gibi ..); vadeli döviz kontratı, kontrat tarihinde geçerli olan vadeli döviz kurlarından, gelecekte belirli bir tarihte, döviz alım satım veya değişimini ifade eden bir döviz işlemidir. Başka bir ifadeyle, vadeli bir döviz kontratı, iki farklı ülke para birimlerinin, daha önceden belirlenmiş gelecekteki bir tarihte ve kontrat tarihinde belirlenmiş döviz

kurundan değişimini sağlayan bir anlaşmadır. Kısaca, gelecekte bir tarihte yapılacak olan döviz değişimi sırasında uygulanacak olan kur, kontratın yapıldığı tarihte garantilenmiştir (Önce, 1995, s.12).

Örneğin; yapmış olduğu ihracat nedeniyle döviz cinsinden bir yıl vadeli alacağı olan bir işletme, bu alacağı nedeniyle döviz riskine maruz kalacaktır. Alacak tahsil edilinceye kadar döviz kurunda meydana gelen bir değişme, alacağın yerel para denginin değişmesine neden olacaktır. İşletme, bir yıl sonra tahsil edeceği bu alacağını, yerel para miktarındaki belirsizlikten ve riskten korunmak istediğinde vadeli döviz kontratına girebilmektedir. İhracat anlaşmasına girdiğı gün, eline geçecek dövizleri, kendi yerel parası karşılığında bugünden belirlenen kur üzerinden satmayı taahhüt eden bir vadeli döviz kontratı yaparak, belirsizliği ortadan kaldırabilecek ve döviz kurunda meydana gelecek değişmelerin etkisinden korunmuş olacaktır. Vade tarihinde döviz kurları ne olursa olsun, kontrata bağlanmış olan vadeli kura etkisi olmayacaktır.

Vadeli döviz işlemleri, özellikle birçok farklı ülkede faaliyet gösteren çokuluslu işletmelerin varlık ve yükümlülüklerle ilgili nakit akışlarını ters yöndeki döviz hareketlerinden korunmak ve böylece kazançlarını korumak isteklerinden dolayı ortaya çıkmıştır (Önce, 1995, s.13).

Para piyasası yoluyla korunma; döviz kurlarının işlem etkisini gidermenin diğer bir yolu da, para piyasası yoluyla hareket etmektir. Burada işletme, malını sattığı döviz cinsinden ödünç almakta ve bu dövizleri anında teslim kuru üzerinden kendi ulusal parasına çevirerek ulusal para piyasasında faize yatırmaktadır. Döviz kredisinin süresi dolduğunda, yaptığı ihracat işleminin karşılığı olan dövizleri devralarak borcunu kapatabilmektedir (Seyidoğlu,1994, s.148). Vadeli bir ithalat durumunda ise, yapılacak işlemler bunun tersi olmaktadır.

Opsiyon piyasası güvencesi ile korunma; opsiyon, herhangi bir ürünü, fiyatı bugünden sabitlenmek koşuluyla, ileri bir tarihte(vadede) satmak ya da satın almak üzere alıcı ve satıcı arasında yapılan bir anlaşmadır (Önce, 1995, s.34). İşlem riskini önleme konusunda açık olan diğer bir seçenek de, opsiyon piyasası kanalıyla kur etkisini dengelemektir. Bilindiğı üzere, para opsiyonları, sözleşme sahibine belirli miktarda dövizli sabit fiyat üzerinden, belirli bir tarihte (veya o tarihe kadar geçecek süre içerisinde) satma veya satınalma hakkını vermektedir. Bunlar, bir borsaya bağlı olarak yapılan, miktar ve vade yönünden standartlaştırılmış sözleşmelerdir (Seyidoğlu, 1994, s.149). Opsiyon sözleşmelerinin en avantajlı yanı sağladıkları esnekliktir. Eğer vade sonunda piyasadaki kurlar işlemci açısından daha uygun ise, sözleşme uygulanmayacak ve uğranılacak kayıplar da sadece sözleşme primi ile sınırlı kalacaktır.

Kur riskini yönetmek isteyen bir yönetici, vadeli veya gelecek piyasalarda işlem yaparak, döviz kurlarında meydana gelen ters yöndeki hareketlerden dolayı oluşacak kayıplardan kaçınabilecektir. Ancak, kendi lehine meydana gelecek kur hareketlerinin sağlayacağı yararı da engellemiş olacaktır. Halbuki opsiyonlar, kurlarda meydana gelecek değişmelerin olumlu etkilerinden yarar sağlamaya da olanak tanıyan araçlar olacaktır (Önce, 1995, s.34).

Swap anlaşmaları ile korunma; swap, peşin ve vadeli döviz pazarları arasında bir köprü oluşturmak suretiyle, döviz kurlarındaki dalgalanmalardan dolayı ortaya çıkan riski en düşük düzeye indirmek amacıyla kullanılan bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Levi, 1983, s.44; Doğan, 1996, s.117). Swap piyasaları nitelikleri itibarıyla temel olarak faiz swapları ve döviz swapları olarak ikiye ayrılmaktadır.

Döviz swapları, iki ulusal paranın belirli miktarlarının, belirli bir süre için değiştirilmesini öngören anlaşmalardır. Süre sonunda değiştirilen paralar asıl sahiplerine geri verilir. Ancak, iki para üzerindeki faiz oranları aynı değilse, yüksek faizli parayı kullanan tarafın diğer tarafa bu fark ölçüsünde bir bedel ödemesi gerekir. Örneğin; spot piyasadaki bir işlemin, vadeli piyasadaki bir işlemle eşleştirilerek denkleştirilmesi de bir swap işlemidir. Diğer bazı swap türleri de karşı karşıya swap (back to back) veya paralel swaplar ile para swapları (currency swaps) ve kredi swapları (credit swaps) olarak belirtilmektedir (Seyidoğlu, 1994, s.151).

Karşı karşıya swaplar, farklı ülkelerdeki iki farklı işletmenin, belirli bir süre için birbirlerinin parasını ödünç almak üzere yapmış oldukları bir düzenlemedir. Belirli bir sürenin tamamlanmasından sonra ödünç alınan paralar geri ödenir. Böylece, işlem döviz piyasasının dışında gerçekleştirilmiş olur. Değiştirilecek miktarların belirlenmesinde, döviz piyasasındaki, o andaki kurun esas alınmış olması durumu değiştirmez. Bu kur, yalnızca bir hesap birimi olarak görev yapar. Böyle bir para, swap kur riskine karşı tam olarak koruma sağlamış olur. Çünkü, her işletme ödünç aldığı miktarda parayı geri öder. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi buna ayrıca faiz farkı tutarında bir ödeme de eklemek gerekebilir.

Para swapları da karşı karşıya swaplar gibidir. Aralarındaki fark, bunların işletmelerin bilançolarına kaydedilmemesidir. Burada yine iki farklı para, daha sonra iade edilmek üzere değiştirildiği için, kur riski önlenmiş olmaktadır. Kredi swapları ise bir özel işletme ile, bir yabancı ülke bankası (genellikle o ülkenin merkez bankası) arasında yapılan para değişimi işlemidir. Değiştirilen paralar da sürenin sonunda geri verilmektedir (Seyidoğlu, 1994, s.151).

3.1.2. Kur Değişmelerinin İşlem Etkisinden İşletme Stratejileri İle Korunma

İşlem etkisinden işletme stratejileri ile korunmada alınabilecek önlemler aşağıda kısaca açıklanmıştır (Seyidoğlu, 1994, ss.152-153).

Ödemelerin öne alınması veya geciktirilmesi (leads and lags in payment); işletmelerin değişik yabancı paralar üzerinden gelirleri, giderleri, borç ve alacakları bulunabilir. Bu paraların bazıları istikrarlı dövizler (hard currency), bazıları da istikrarsız dövizler (soft currency) cinsinden olabilmektedir. Yani, birinci gruptakiler değer kazanırken, ikinci gruptakiler de değer kaybedebilmektedir. Böyle bir durumda işletmeler, yukarıda değindiğimiz sözleşmeye dayalı korunma yöntemlerine başvurmadan, ödemelerini hızlandırma veya geciktirmeyi deneyerek kur değişmelerinin

nakit akımları üzerindeki olumsuz etkilerinden kurtulmaya çalışabilirler. Bu durumda izlenmesi gereken strateji iki yönlüdür. Bir yandan, işletmenin zayıf yabancı para ile nakit girişlerinin azaltılması veya öne alınması amaçlanır, diğer yandan da işletmenin borç ve ödemelerinin bu paraya doğru kaydırılmasına ve bu para ile yapılacak ödemelerin geciktirilmesine çalışılır. Değeri yükselme eğilimi gösteren paralara karşı ise bu politikaların tersi uygulanır.

Ulusal para ile faturalandırma; ithalatçı ve ihracatçı bir işletme, satış faturasını kendi ulusal paraları cinsinden düzenleyebilirse, kur değişimlerinin etkisinden kendisini koruyabilecektir. Bu durumdaki bir dış ticaret işletmesi, tamamen iç piyasaya dönük faaliyet gösteren yerli işletmelerden daha fazla riskle karşılaşmaz. Ancak, ulusal para ile faturalandırma her zaman mümkün olmayabilir. Faturalandırmanın hangi para ile yapılacağını genellikle, ticari hayattaki gelenek ve uygulamalar belirlemektedir. İşletme, sahip olduğu pazarlık gücünü kullanarak bunda ancak bir ölçüde başarılı olabilecektir.

3.2. Kur Değişmelerinin Muhasebe(Çevirme) Etkisinin Yönetimi

Muhasebe etkisinin yönetimi de, yurt dışında faaliyet gösteren bir bağlı işletmenin mali tabloları, ana işletmenin mali tabloları ile konsolide edildiğinde (birleştirildiğinde), kur değişmelerinin etkisinden dolayı net varlık değerindeki değişimlere karşı alınabilecek önlemleri ifade etmektedir (Seyidoğlu,1994, s.165). Çünkü, çok uluslu işletmelerin yabancı ülkelerdeki şubeleri, o ülkenin para birimi ile işlem yaparlar ve mali tablolarını da yine o ülkenin para birimi ile hazırlanmaktadır. Bağlı işletme mali tabloları daha sonra ana işletme mali tablolarıyla birleştirilerek, ana işletmenin veya işletmeler grubunun konsolide mali tabloları elde edilmektedir. Fakat, konsolide mali tablolar hazırlanmadan önce, bağlı işletmenin (yurt dışında faaliyet gösteren) yabancı paralarla gösterilen veya kaydedilen alacak, borç, gelir ve gider kalemlerinin ana işletmenin para birimine çevrilmesi gerekmektedir. Fakat, çevirme işlemine başlamadan önce ana işletme bazı sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu sorunlar;

1. Mali tabloların çevrilmesinde hangi kurlardan yararlanılacak,

2. Mali tabloda yer alan alacak, borç, gider ve gelir kalemleri geçmişte değişik tarihlerde elde edilmiş veya ortaya çıkmıştır. Bu kalemlerin çevrilmesinde, geçerli olan kurlar çok farklı olabilecektir. O halde, çevirme işleminde hangi kur veya kurlar kullanılacaktır. Örneğin; cari kurlar mı, yoksa alacak, borç, gelir ve giderlerin gerçekleştiği tarihdeki kurlar mı esas alınacaktır? Çevirme işleminden önce, bu sorulara cevap aranmalı ve ondan sonra da çevirme işlemi yapılmalıdır.

Yabancı paralı mali tabloların konsolide edilmeden önce çevrilmesinde kullanılacak literatürde dört yöntem belirtilmiştir. Bu yöntemlerden yararlanılması durumunda, kur değişmelerinin muhasebe etkisi yönetilmiş olacaktır. Çünkü, bu yöntemlerden herhangi birinin çeviri için seçilmesinde, yukarıda belirtilmiş olan sorulara cevap bulunmuş olmaktadır. Bu yöntemlerin hepsinde, hangi kalemlerin hangi kurlarla çevrileceği belirtilmiştir.

Yabancı para birimi üzerinden düzenlenmiş mali tabloların Türk Lirasına çevrisinde kullanılacak yöntemler ve bu yöntemlere ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir (Larsen, 1994, s.850; Bryant, 1985, ss.168-169):

Cari-cari olmayan yöntem(Current-noncurrent method); bu yöntemde, öncelikle bilanço kalemleri cari ve cari olmayan şeklindeki sınıflandırılmaktadır. Bu yönteme göre, mali tablolardaki cari aktif ve cari pasif kalemler, cari kur üzerinden diğer para birimine çevrilmektedir. Duran varlıklar, uzun vadeli borç ve öz sermaye gibi hesaplar ise, tarihi döviz kuru üzerinden çevrilmektedir (Larsen,1994,s.850). Tarihi döviz kuru, varlıkların elde edildiği veya yükümlülüklerin doğduğu tarihteki geçerli kurdur.

Gelir tablosundaki kalemler ise, döneme ait ortalama kur üzerinden diğer para birimine çevrilmektedir. Amortisman giderleri, cari olmayan bilanço kalemleri ile ilgili olduklarından tarihi kur üzerinden çevrilmektedir (Larsen,1994,s.850).

Parasal-parasal olmayan yöntem (Monetary- non monetary method); bu yöntemde öncelikle, bilanço kalemleri parasal varlıklar ve parasal borçlar veya pasifler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Parasal varlıklar ve borçlar cari kur üzerinden, parasal olmayan varlıklar, parasal olmayan borçlar ve öz sermaye tarihi kur üzerinden çevrilmektedir (Arpan ve Radebaugh, 1985, ss.127-128).

Gelir tablosunun çevrilmesinde kullanılan kur ise ortalama kurdur. Fakat, amortisman giderleri ve satılan malın maliyeti gibi kalemlerin çevirisinde ise tarihi kur kullanılmaktadır (Larsen,1994,s.851).

Cari kur yöntemi veya dönem sonu kur yöntemi (Current rate or closing rate method); bu yönteme göre, tüm varlıklar ve borçlar cari kur, öz sermaye ise tarihi kur üzerinden çevrilmektedir. Gelir ve gider kalemleri cari kur üzerinden(gelir ve giderin gerçekleştiği tarih belli ise) ya da ortalama kur üzerinden çevrilmektedir (Anthony ve Reece, 1989, ss.333).

Temporal yöntem (Temporal method); bu yönteme zaman ayırımı yöntemi de denilmektedir. Parasal-parasal olmayan çevirme yöntemine benzemektedir. Parasal-parasal olmayan yöntemde stoklar tarihi kurdan çevrilmektedir. Bu yöntemde ise, stoklar normal olarak tarihi kurlardan çevrilmektedir. Ancak, eğer bilançoda cari piyasa değerlerinden gösterilmişlerse, onlar da cari kurdan işleme tabi tutulmaktadır. Aralarındaki benzerliklere karşın, iki yöntemin teorik dayanakları birbirinden farklıdır. Çevirme kurunun seçimi, önceki yöntemde alacaklı ve borçlu işlemin türüne, burada ise maliyet değerlendirme yöntemine (tarihi değer veya piyasa değeri) bağlıdır. Gelir-gider cetvelinin kalemlerinde ise normal olarak kayıt dönemindeki ortalama kurlar esas alınmaktadır. Fakat, satılan malların maliyeti ve amortisman giderlerinin çevirisinde tarihi kurlar kullanılmaktadır (Aydın ve Doğan, 1996, s.90).

3.3. Kur Değişmelerinin Ekonomik Etkisinin Yönetimi

Daha önce de belirtildiği gibi, ekonomik etki, kur değişmelerinin işletmenin gelir, gider veya birikmiş borç ve alacakları üzerindeki etkisidir. Ayrıca, ekonomik etki,

kur değişmelerinin işletmenin gelecekteki nakit akımları üzerindeki etkisi olarak da tanımlanmaktadır.

Bununla beraber ekonomik etki, işletmenin faaliyet konularına (ithalatçı-ihracatçı, yerel işletme vb.) ürün yapılarına, tekelci olup olmadıklarına ve büyüklüklerine göre değişmektedir. Döviz kuru riski nedeniyle ekonomik etkinin yarattığı belirsizliklerden dolayı, yöneticilerin soruna uzun dönemli stratejik prespektiften bakmaları gerekmekte ve kullanılan stratejiler de çeşitlilik arz etmektedir. Bu stratejiler ise şöyle özetlenebilir (Erdoğan, 1993, ss.117-118):

1. İşlemlerin Çeşitlendirilmesi: İşletmeler, aşağıda yazılı tedbirleri uyguladıkları takdirde ekonomik etkiyi minimize edebilmektedirler. Bunlar;

a. Satışların Çeşitlendirilmesi: Mümkün olduğu kadar çok sayıdaki döviz cinsi üzerinden satış yapılmalıdır. Satışların sadece bir döviz cinsine konsantre edilmesi durumunda, o dövizin değerindeki değişmeler işletmeye zararlı etkiler yapabilmektedir. Diğer taraftan, çok sayıda ülkede mal satmak pazar kaybına karşı riski en aza indirir. Bazı ürünlerin ülkelerin ihtiyaç ve zevklerine göre dizaynının zor ve pahalı olduğu da bir gerçektir.

b. Girdilerin Çeşitliliği: İşletmenin ihtiyaç duyduğu ürünün değişik ülkelerdeki üreticilerden satın alınması riski azaltacaktır. Kur değişikliklerinde, bir ülkedeki kaynaklardan bir başka ülkedeki kaynağa yönelebilmesi en ideal yol olmakla birlikte, alıcı satıcı ilişkisinin uzun vadeli olması böyle bir politikanın uygulanmasını zorlaştırabilmektedir. Genellikle, çok uluslu büyük işletmeler kaynaklarını çeşitlendirme imkanına sahip bulunmaktadırlar.

c. Üretim Çeşitliliği: Üretim tesislerinin değişik ülkelerde bulundurulmasıdır. Bu alternatif sadece çok uluslu işletmeler için geçerlidir. Örneğin; ABD dahil birçok ülkede otomobil ve otomobil yedek parçası üretmek üzere tesisler kuran Japon otomobil üreticileri, döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı toplam nakit akışlarını istikrarlı hale getirebilmektedirler.

2. Finansman Çeşitlendirilmesi: İşletmenin sermayesinde kullandığı döviz cinsinin çok çeşitli olması kur değişmelerin etkisini azaltabilmektedir. Çünkü, çok iyi çeşitlendirilmiş bir sermaye portföyü minimum risklidir. Riskin etkisi de minimum olacaktır.

3.4. Kur Değişmelerinin Vergilendirme Etkisinin Yönetimi

Günümüzde kur farklarının kaynağı, sadece yurt dışı işlemler değildir. Kambiyo rejiminde yapılan düzenlemelerden sonra kişiler ve kurumlar döviz bulundurma hakkına kavuşmuşlar, pek çok işlem, değerinin istikrarlı olması sebebiyle, döviz bazında yapılı hale gelmiş, bankalar döviz kredileri vermeye başlamışlardır. Yurt içindeki bankalardan döviz cinsinden kredi almış olan işletmeler de, bu kredileri geri ödemeleri sırasında kur farkı problemi ile karşılaşmaktadırlar .

İşletmeler döviz üzerinden işlem yaptıkları sürece, kur değişimleri sonucu ortaya çıkan kur farkları sorunu ile karşılaşacaklardır. Ancak döviz üzerinden işlem yapmazlarsa, bir kur farkı problemi ile karşılaşmayacaklardır.

İşletmelerin kur değişimlerinin vergilendirme etkisinden korunabilmek için, kur değişimlerinin işlem etkisini öncelikle yönetmesi gerekmektedir. Çünkü işlem etkisi, bir işletmenin döviz üzerinden alacaklı veya borçlu olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, döviz kurlarındaki değişimler ödenecek veya alınacak miktar üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle, işletmeler öncelikle işlem etkisinden korunmalı ve hedging teknikleri olarak bilinen tekniklerden (swap, opsiyon, vadeli kontratlar v.b.) yararlanmalıdırlar.

Hedging tekniği ise, kambiyo işlemleri yapanların kambiyo riskinden korunmak amacıyla başvurdukları bir borsa tekniği olarak tanımlanmaktadır (Karluk, 1996, s.320). Hedging tekniği, özellikle yabancı ürün satın alanlar, ihracatçılar, dövizle borçlananlar ve dövizle yatırım yapanlar açısından önemlidir (Capital, 1997, s.145).

İşletmeler, kur değişimlerinin işlem etkisinden tam anlamıyla korunabildiklerinde kur farkları sorunu ile karşılaşmayacaklardır. Herşeye rağmen eğer işletme döviz cinsinden mal almış ise ve bir kur farkı sorunu varsa, bunu mutlaka kayıtlarda göstermesi gerekmektedir. İşletmeler kur farklarına ilişkin kayıtları yaparken, bu konudaki belirtilen görüşleri değil, Maliye Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu tebliği dikkate almak zorundadırlar.

Tebliğde belirtilen herhangi bir seçenek varsa ve bu seçeneklerden herhangi biri işletmelerin lehine ise, işletme bu seçeneğe göre kur farklarını kayda alabilecektir. Böylece işletme, az da olsa kur farklarının vergilendirilmesinden korunabilecektir.

Örneğin; işletmenin döviz kredisi kullanarak yurt dışından duran varlık ithal etmesi sonucunda bir kur farkı ortaya çıkmış ise, işletmenin aşağıdaki Maliye Bakanlığı'nca yayımlanan tebliği dikkate alarak bir kayıt yapması gerekmektedir. Tebliğ;

*“Yatırımların finansmanında kullanılan kredilerle ilgili faizlerden kuruluş dönemine ait olanların duran varlıkla birlikte amortisman yoluyla itfa edilmek üzere yatırım maliyetine eklenmesi gerekmekte, işletme dönemine ait olanların ise ilgili buldukları yıllarda doğrudan gider yazılması ya da maliyete intikal ettirilmek suretiyle amortisman tabi tutulması, döviz kredisi kullanılarak yurt dışından duran varlık edinilmesi sırasında veya sonradan bu kıymetlere ilişkin borç taksitlerinin değerlendirilmesi dolayısıyla ortaya çıkan **kur farklarından** duran varlığın iktisap edildiği dönem sonuna kadar olanların, kıymetin maliyetine eklenmesi zorunlu bulunmakta; aynı kıymetlerle ilgili olarak söz konusu dönemden sonra ortaya çıkan **kur farklarının** ise ait oldukları yıllarda doğrudan gider yazılması ya da maliyete intikal ettirilerek amortisman konusu yapılması mümkün bulunmaktadır” (V.U.K. Tabliği No.163).*

İşletme bu durumda, duran varlığı aktife aldığı dönemden sonraki dönemlerde ortaya çıkan kur farklarını ya duran varlığın maliyetine ekleyecek, ya da gider olarak yazıp vergi matrahını azaltabilecektir.

İşletme, sonraki dönemlere ilişkin kur farklarını gider olarak kaydeder ise, böylece kur farkları vergi matrahı dışında tutulabilecek ve işletme daha az vergi ödeyebilecektir. Başka bir deyişle, işletmeden nakit çıkışı daha az olacaktır. Fakat, duran varlıklar gerçek değerleriyle bilançoda yer almayacaklardır. Bu da, bazı analizlerde yanlış sonuçların elde edilmesine neden olabilecektir. Aynı zamanda işletme, kur farklarını duran varlığın maliyetine ekleyip amortismanlar yoluyla itfa etmek isteyebilir. Yani maliyete eklenen kur farklarını, amortismanlar yoluyla yıllara gider olarak yayabilir. Fakat, enflasyon ortamında kur farklarının yeniden değerlemeye tabi tutulmaması durumunda bu faydasız bir yöntemdir. Çünkü, V.U.K'nun 298.maddesinin 1.bendinde, *"iktisadi kıymetlerin maliyet bedellerine eklenmiş bulunan **kur farklarının** yeniden değerlemeye tabi tutulmayacağı"* belirtilmektedir.

Kısaca, duran varlıklara ilişkin kur farklarının dönem gideriveya zararı olarak dikkate alınması daha gerçekçi olacaktır. Özellikle, yeni kurulmuş işletmelerin kur farklarını dönem gideri olarak yazmaları, yatırımlarının ilk yıllarında vergi avantajı sağlamalarına neden olabilecektir. Fakat, yeniden değerlendirme uygulayan ve stok değerlemesinde son giren ilk çıkar(LİFO) yöntemini uygulayan işletmelerde yabancı kaynaklara ait giderlerin bir kısmının kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınması, bu yöntemin sağlayacağı avantajı kısıtlayabilecektir.

Bununla birlikte işletmeler yurt dışından stoklar almış ise, yine bu stokların değerlendirilmesinde kur farkları sorunu ile karşılaşabileceklerdir.

Konu ile ilgili yayınlanan tebliğde ise aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir;

Vergi Usul Kanunu'nun 274.maddesinde, satın alınan veya imal edilen emtianın maliyet bedeli ile değerlendirileceği hükme bağlanmıştır. Aynı kanunun 252.maddesinde ise, *"Maliyet bedeli, iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilimum giderlerin toplamını ifade eder"* hükmüne yer verilmiştir.

Bu hüküm uyarınca, giderin maliyet bedeline intikal ettirilebilmesi için iktisadi bir kıymetin edinilmesi veya değerinin artırılması için yapılan ödemeler ile bunlara benzer ek diğer giderlerden olması gerekmektedir. Bu itibarla, emtianın satın alınıp işletme stoklarına girdiği tarihe kadar oluşan kur farklarının maliyete intikal ettirilmesi zorunludur. Stokta kalan emtia ile ilgili olarak daha sonra ortaya çıkan kur farklarının ise, ilgili buldukları yıllarda gider yazılması veya maliyete intikal ettirilmesi mümkün bulunmaktadır (Canoğlu, 1997, s.10).

İşletmelerin finansman temini maksadıyla bankalardan veya benzeri kredi müesseselerinden aldıkları krediler için ödedikleri faiz ve komisyon giderlerinden dönem sonu stoklarına pay vermeleri zorunlu bulunmamaktadır. Buna göre mükellefler sözkonusu ödemelerini doğrudan gider olarak kaydedebilecekleri gibi, diledikleri

takdirde stokta bulunan emtiaya isabet eden kısmı maliyete dahil edebileceklerdir (V.U.K. Tebliğ No. 238).

Görüldüğü gibi, emtianın stoka girdikten sonra ortaya çıkan kur farkları ve fazilerin maliyetlere dahil edilip edilmemesi konusu mükelleflerin seçimine bırakılmıştır.

Olay pratik olarak düşünüldüğünde ise, bir dönemde ithal edilen stokların(ithal edilen hammaddelerle üretilen ve üretilmekte olan yarı mamul ve mamüllerin) satılmayarak (hammadde, yarı mamul şeklinde) tamamı stokda kaldığı durumlarda, kur farklarının doğrudan gider yazılması o yıl içinde yapay bir zararın, ertesi yıl satıldığında ise yapay bir karın ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Akdeniz, 1993, s.54).

Bununla birlikte, emtianın stoka girdikten sonra ortaya çıkan kur farklarının maliyete eklenmesi, özellikle üretim işletmeleri açısından bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü, üretim işletmelerinde maliyetler aylık veya bir kaç aylık dönemler itibarıyla tespit edilebilmekte bu durum da, işletmeler açısından ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Ayrıca, kur farklarının maliyete eklenmesinin, maliyet muhasebesi yönünden sağlıklı bir yöntem olmadığı belirtilmektedir (Canoğlu, 1993, s.30). Kısaca, kur farklarının maliyete veya doğrudan gider yazılması seçeneklerinden, işletmelerin kur farklarını doğrudan gider yazmaları, hem kolay bir yöntem olabilecek hem de işletmelere, özellikle kuruluş aşamasında olan işletmelere yararlı olabilecektir.

Kur değişimleri nedeniyle ortaya çıkan kur farklarının gider(zarar) yazılması veya maliyete eklenmesine yönelik vergi mevzuatımızda yer alan düzenlemelerin hepsi, şüphesiz geçici önlemler olabilecek ve işletmeler kur değişimlerinin vergilendirme etkisi altında kalabileceklerdir. Sorunun kesin çözümü ise, ekonomide meydana gelecek olumlu gelişmelerdedir. Başka bir ifadeyle, daha çok üretmek ve daha çok ihraç etmektir. Böyle bir durumda ne enflasyon, ne de para değerinde bir düşme yaşanacaktır. Böylece, kur farkları sorunu da kendiliğinden ortadan kalkacaktır(Doğan, 1998, s.33).

4. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMA VE AMACI

Bu araştırma:

1. Döviz kurundaki değişimlerin Türkiye'deki holding şirketler üzerindeki olumsuz etkilerinin (işlem, ekonomik, vergilendirme ve muhasebe) önem derecesini belirlemek,

2. Kur değişimlerinin olumsuz etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için, Türkiye'deki holding şirketler tarafından alınan önlemleri ve hedging tekniklerinden yararlanıp yararlanmadıklarını belirlemek,

3. Kur değişimlerinin işletmeler üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için Türk Holding yöneticilerine göre alınması gereken tedbirleri gereklilik derecesine göre belirlemek amacıyla yapılmıştır

4.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın ana kütesini, İstanbul ve İzmir Ticaret Odaları'na kayıtlı toplam 319 holding A.Ş. arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 130 holding A.Ş. oluşturmaktadır. Yani, örnek kütle 130 holding A.Ş.'dir.

Araştırmada, verileri objektif olarak toplayıp, istatistiksel analiz teknikleri ile çeşitli hesaplamalar yapabilmek amacı ile anket yöntemi uygulanmıştır.

Hazırlanan anket formları posta yolu ile gönderilmiştir. Buna ek olarak, konu ile ilgili holding yöneticileri ile yüz yüze görüşme metodu da kullanılmıştır. Bunların dışında, Türkiye'nin koşulları dikkate alınarak anketlerin postalanmasından itibaren yaklaşık 2 ay beklenmiş ve anketlerin %32'sinin (37/116) geri döndüğü anlaşılmıştır. 14 anket işletme yöneticileri ile yüz yüze görüşmek sureti ile yapılmıştır. 116 anket ise, posta yolu ile işletme yöneticilerine ulaştırılmıştır. 116 anketin 14 tanesi de, adres değişikliği veya adres yanlışlığı nedeni ile geri gelmiştir. Geriye kalan 102 anketten 23 tanesi de holding yöneticileri tarafından cevaplanarak gönderilmiştir. Eksik bilgi içeren 3 anket formu ise iptal edilmiştir. Böylece, araştırmamızın değerlendirme aşamasına girebilecek anket sayısı 34 olarak belirlenmiştir.

Verilerin değerlendirilmesinde, SPSS-X (Statistical Package for Social Science) paket programından yararlanılmıştır. Ankette yer alan her bir soru için, ayrı ayrı frekans hesapları yapılmıştır.

4.2. ARAŞTIRMA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.2.1. Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi

Ankete katılan yöneticilerin eğitim ve görevlerini belirlemeye yönelik olan bu sorulara verilen cevaplar, ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

(1) Tablo 1'de ankete katılan yöneticilerin eğitim durumlarını belirlemek amacıyla yöneltilen soruya verilen cevaplar dökümü görülmektedir.

Tablo 1 : Yöneticilerin Eğitim Düzeyleri

EĞİTİM DURUMU	Lise	Üniversite	Lisans Üstü	Diğer	Toplam
Kişi Sayısı	2	26	6	-	34
%	5.9	76.5	17.6	-	100.0

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, holding yöneticilerinin 26'sı (%76.5) üniversite, 6'sı (%17.6) yüksek lisans, 2'si (%5.9) de lise düzeyinde eğitim görmüşlerdir.

(2) Tablo 2’de ankete katılan yöneticilerin, görevlerini belirlemeye yönelik olan bu soruya, verilen cevapların dökümü görülmektedir.

Tablo 2 : Yöneticilerin Görevlerine Göre Dağılımı

Anketi Cevaplayanların Görevleri	SAYI	%
Muhasebe Müdürü	10	29.4
Muhasebe Müdür Yardımcısı	5	14.7
Bütçe, Muhasebe ve Konsolidasyon Dairesi Başkan Yardımcısı	1	2.9
İdari ve Mali İşler Müdürü	10	9.4
Muhasebe Şefi veya Muhasebe Sorumlusu	2	5.9
Analist	2	5.9
Diğer	4	11.8
Toplam	34	100.0

Tablo 2’den de anlaşılacağı gibi, anketlerin %29.4’ü muhasebe müdürleri, yine %29.4 idari ve mali işleri müdürleri tarafından cevaplandırılmıştır. Diğer anketlerin ise, %14.7’si muhasebe müdür yardımcısı, %5.9’u muhasebe şefleri veya sorumluları ve %5.9’u da analistler tarafından doldurulmuştur. Ayrıca, bir anket de bütçe, muhasebe ve konsolidasyon dairesi başkan yardımcısı tarafından cevaplandırılmıştır. Diğer anketler ise finansman şefi, danışman ve konu ile ilgili holdingdeki diğer yöneticiler tarafından cevaplandırılarak gönderilmiştir.

4.2.2. Döviz Kurlarındaki Değişmelerin Holdinglerin Faaliyetlerine Olan Etkisinin Dağılımı

Ankete katılan yöneticilere, kur değişmelerinin holdinglerin faaliyetlerini ne yönde etkilediği sorulduğunda, 25 holding (%73.5) olumsuz yönde, 3 holding (%8.8) olumlu yönde etkilendiğini ve 3 holding de(%8.8) hiç etkilenmediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, 3 holding duruma göre kur değişmelerinden olumlu veya olumsuz yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu işletmeler ihracat yaptıkları takdirde kur değişmelerinden olumlu yönde, ithalat yapmaları durumunda ise olumsuz yönde etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum aşağıda Tablo 3 ‘de açıkça görülmektedir.

Tablo 3 : Döviz Kurlarındaki Değişmelerin Holdinglerin Faaliyetlerine Etkisinin Dağılımı

Etkileme Durumu	Tercih Sayısı	%
Olumlu Yönde	3	8.8
Olumsuz Yönde	25	73.5
Hiç Etkilememekte	3	8.8
Diğer	3	8.8
Toplam	34	100.0

4.2.3. Döviz Kurlarındaki Değişmelerin Holdingler Üzerindeki Olumsuz Etkisinin Önem Derecesine Göre Dağılımı

Bu soru, döviz kurlarındaki değişmelerin holdingler üzerindeki olumsuz etkilerinin önem derecesini saptamak amacıyla yöneltilmiştir. Verilen cevapların dökümü Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4 : Döviz Kurlarındaki Değişmelerin Holdingler Üzerindeki Olumsuz Etkisinin Önem Derecesine Göre Dağılımı

Önem Derecesi						Toplam
	Çok Önemli	Önemli	Fikrim Yok	Önemsiz	Hiç Önemli Değil	
Olumsuz Etkiler						
Mali Tablolar Üzerindeki Çevirme Etkisi (Muhasebe)	11 (32.4)	10 (29.4)	2 (5.9)	2 (5.9)	--	25 (100.0)
İşlem Etkisi	14 (41.2)	11 (32.4)	--	--	--	25 (100.0)
Vergilendirme Etkisi	4 (11.8)	13 (38.2)	5 (14.7)	3 (8.8)	--	25 (100.0)
Ekonomik Etkisi	10 (29.4)	11 (32.4)	4 (11.8)	--	--	25 (100.0)

Tablo 4’den de anlaşılacağı üzere, döviz kurlarındaki değişimlerden olumsuz etkilenen 25 holdingden, 11’i (%32.2) kur değişimlerinin mali tablolar üzerindeki çevirme veya muhasebe etkisinin çok önemli olduğunu, 10 holding (%29.4) önemli olduğunu ve 2 holding de (%5.9) önemsiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, kur değişimlerinin nakit akımları üzerindeki olumsuz etkisine çok önemli cevaplarını veren holding sayısı 14 (%41.2), önemli cevabını veren holding sayısı ise 11 (%32.4) dir. Kur değişimlerinin vergilendirme üzerindeki olumsuz etkisine ise, 13 holding (%38.2) önemli, 4 holding (%11.8) ise çok önemli olduğu cevabını vermişlerdir. Fakat, 5 holding yöneticisi bu konu hakkında yeterli bilgileri olmadığından dolayı belirli bir beyanda bulunmamışlardır. Ayrıca, 3 holding (%8.8) kur değişimlerinin vergilendirme üzerindeki etkisinin önemsiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Kur değişimlerinin işletmelerin piyasa değerini etkilediğini belirten 11 holding (%32.4) bunun önemli olduğunu, 10 holding (%29.4) ise bu olumsuz etkinin çok önemli olduğunu dile getirmişlerdir.

Tablo 4’de görüldüğü gibi, döviz kurlarındaki değişimlerinin en önemli olumsuz etkisi nakit akımları üzerindeki etkisi, yani işlem etkisidir. Ankete katılan holdinglerin %41.2’si bunu açıkça ifade etmişlerdir. İşte bu nedenle de, işlem etkisinden korunabilmek için bazı önlemlerin alınması veya yöntemlerden yararlanılması önem arz etmektedir.

4.2.4. Kur Değişimlerinin Olumsuz Etkisini Azaltmak veya Ortadan Kaldırmak İçin Holdingler Tarafından Alınan Önlemlerin Dağılımı

Bu sorunun amacı, kur değişimlerinin olumsuz etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için holdingler tarafından alınan önemleri ve kullanılan yöntemleri tespit etmektir. Ankete katılan holding yöneticileri bu soruya birden fazla cevap vermişlerdir. Bu cevapların dağılımı Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 5’den anlaşıldığı üzere, ankete katılan 17 holding (%30.5) alacaklarının güçlü para cinsinden olması durumunda tahsilatlarını geciktirdiklerini, alacaklarının zayıf para cinsinden olması durumunda ise, tahsilatlarını hızlandırdıklarını belirtmişlerdir. 15 holding ise (%26.8), zayıf para cinsinden olan ödemelerini geciktirip, güçlü para cinsinden olan ödemelerini hızlandırdıklarını, 7 holding (%12.5) satışlarını veya alışlarını mümkün olduğu kadar farklı yabancı para üzerinden yaptıklarını, 6 holding (%10.7) yabancı paralı mali tabloların çevirisinde en uygun çeviri yöntemini seçtiğini ve 3’er holding ise, yabancı para üzerinden daha az işlem yapmaya çalıştıklarını veya sözleşmeye dayalı hedging tekniklerinden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, 2 holding kur riskinden ve kur değişimlerinin etkisinden korunabilmek için hiçbir önlem almadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5 : Kur Değişmelerinin Olumsuz Etkisini Azaltmak veya Ortadan Kaldırmak İçin Holdingler Tarafından Alınan Önlemlerin Dağılımı

ALINAN ÖNLEMLER	Tercih Sayısı	Toplam İçindeki %'si
Hiçbir Önlem Almayanlar	2	3.5
Yabancı Paralı Mali Tabloların Çevirisinde En Uygun Çeviri Yöntemini Seçenler	6	10.7
Satışlarını veya Alışlarını Mümkün Olduğu Kadar Farklı Yabancı Para Üzerinden Yapanlar	7	12.5
Zayıf Para Cinsinden Olan Ödemelerini Geciktirip Güçlü Para Cinsinden Olan Ödemelerini Hızlandıranlar	25	26.8
Alacaklarının Güçlü Para Cinsinden Olması Durumunda Tahsilatları Geciktiren, Alacaklarının Zayıf Para Cinsinden Olması Durumunda İse Tahsilatlarını Hızlandıranlar	17	30.5
Yabancı Para Üzerinden Daha Az İşlem Yapmaya Çalışanlar	3	5.3
Sözleşmeye Dayalı Hedging Tekniklerinden Yararlananlar	3	5.3
Diğer	3	5.3
Toplam	56	100.0

4.2.5. Kur Değişmelerinin Olumsuz Etkisini Azaltmak veya Ortadan Kaldırmak İçin Holdingler Tarafından Kullanılan Hedging Tekniklerin Dağılımı

Bu sorunun amacı, kur riskini minimize etmede veya kur değişmelerinin olumsuz etkilerini azaltmada kullanılan hedging tekniklerinden holdinglerin ne oranda faydalandıklarını ortaya çıkarmaktır. Verilen cevapların dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6 : Kur Değişmelerinin Olumsuz Etkisini Azaltmak veya Ortadan Kaldırmak İçin Holdingler Tarafından Kullanılan Hedging Tekniklerinin Dağılımı

Hedging Teknikleri	Tercih Sayısı	Toplam İçindeki %'si
Swap Anlaşmaları	2	6.9
Future Kontratlar	2	6.9
Forward Kontratlar	3	10.4
Opsiyon Sözleşmeleri	2	6.9
Hiçbir Hedging Tekniğinden Yararlanmayanlar	18	62.0
Diğer	2	6.9
Toplam	29	100.0

Tablo 6 incelendiğinde 18 holdingin bu tekniklerden hiç faydalanmadıkları görülmektedir. Bununla birlikte, 3 holding forward kontratlarından, 2'şer holding de swap anlaşmalarından, opsiyon sözleşmelerinden ve future kontratlarından kur değişmelerinin olumsuz etkilerinden kurtulmak için yararlandıklarını belirtmişlerdir. Özellikle uluslararası işlemlerde kullanılabilir bu tekniklerden holdinglerin yeterince yararlanamamaları düşündürücüdür. Çünkü, uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek için mali piyasalarda bu tekniklerden yararlanılması gerekmektedir.

4.2.6. Kur Değişmelerinin Olumsuz Etkisini Azaltmak veya Ortadan Kaldırmak İçin Kullanılabilir Hedging Tekniklerinden Holdinglerin Yararlanmama Nedenleri

Bu sorunun amacı ise, kur riskini minimize etmede veya kur değişmelerinin olumsuz etkisini azaltmada kullanılabilir hedging tekniklerinden holdinglerin, bu tekniklerden yararlanmama nedenlerini ortaya çıkarmaktır. Holdinglerin verdikleri cevaplar Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7'den de anlaşıldığı gibi, bu tekniklerden yararlanmayan holdinglerin %63.2'si, hedging teknikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarından dolayı bu tekniklerden yararlanmadıklarını belirtmişlerdir. %15.5'i de, bu tekniklerin kur değişmelerinin etkisini azaltacağına veya ortadan kaldıracağına inanmadıklarını ve bu nedenden dolayı bu tekniklerden yararlanmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, 4 holding (%21) ise, kendilerine özgü yöntemlerden yararlanarak kur değişmelerinin etkisinden kurtulmaya çalıştıklarını ve bu yüzden bu tekniklerden faydalanmadıklarını

ileri sürmüşlerdir. Bazı holdingler de, buna benzer önlemlerin kendileri tarafından değil bağıli işletmeleri tarafından alındığını belirtmişlerdir.

Tablo 7 : Kur Değişmelerinin Olumsuz Etkisini Azaltmak veya Ortadan Kaldırmak İçin Kullanılabilecek Hedging Tekniklerinden Holdinglerin Yararlanmama Nedenlerinin Dağılımı

Hedging Tekniklerinden Yararlanmama Nedenleri	Tercih Sayısı	Toplam İçindeki %'si
Bu Teknikler Hakkında Yeterli Düzeyde Bilgi Sahibi Olmama	12	63.2
Bu Tekniklerin Kur Değişmelerinin Etkisini Azaltacağına veya Ortadan Kaldıracağına İnanmama	3	15.8
Holdingin Kur Değişmelerinin Olumsuz Etkisi Altında Olmaması	-	--
Diğer	4	21.0
Toplam	19	100.0

Tüm bu sonuçlar da gösteriyor ki, holding yöneticilerinin bu teknikler hakkında yeterli bilgileri bulunmamaktadır. Bu nedenle, söz konusu tekniklerden yeterince yararlanamamaktadırlar.

4.2.7. Kur Değişmelerinin İşletmeler Üzerindeki Olumsuz Etkisini Azaltmak veya Ortadan Kaldırmak İçin Holding Yöneticilerine Göre Alınması Gereken Tedbirlerin Gereklik Derecesine Göre Dağılımı

Bu sorunun amacı, kur değişmelerinin işletmeler üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için, holding yöneticilerine göre alınması gereken tedbirleri tespit ederek, bu konu hakkında çözüm önerileri getirmek ve sunmaktır. Ankete katılan holding yöneticilerinin vermiş oldukları cevapların dağılımı Tablo 8'de gösterilmiştir.

Kur değişmelerinin işletmeler üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için, uluslararası muhasebe ve yabancı paralı işlemler konusunda işletme yöneticilerinin eğitilmesinin gerekli olup olmadığı sorulduğunda ise, holding yöneticilerin %70.6'sı kesinlikle gerekli olduğunu, %26.5'i gerekli olduğunu beyan etmişlerdir. Ayrıca, kur değişmelerinin olumsuz etkisinden kurtulmak için, yabancı paralı işlemlerin yapılmasında hedging tekniklerinden yararlanma zorunluluğunun getirilmesi konusunda ise, holding yöneticilerinin %50'si hiç bir beyanda bulunmamışlardır. %26.5'i gerekli olduğunu ve %17.6'sı da gereksiz olduğunu belirtmişlerdir.

Kur değişmelerinin olumsuz etkisinden kurtulmak için dünyada ortak bir para birimine geçilmesi konusunda ise holding yöneticilerinin %41.2'si fikrim yok seçeneğini işaretleyerek herhangi bir beyanda bulunmamışlardır. %14.7'si dünyada ortak bir para birimine geçilmesinin kesinlikle gerekli, %20.6'sı gerekli, %11.8'i gereksiz ve yine %11.8'si kesinlikle gereksiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Kur değişmelerinin neden olduğu tüm olumsuz etkilerinden kurtulmak için, enflasyon problemini ortadan kaldırmının gerekli olup olmadığı konusunda holding yöneticilerinin genelde tamamı aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Ankete katılan bu yöneticilerin %88.8'i, kur değişmelerinin işletmeler üzerindeki olumsuz etkisinin azaltılması veya yok edilebilmesi için enflasyon problemini ortadan kaldırmının kesinlikle gerekli olduğunu belirtirken, %8.8'i de gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 8 : Kur Değişmelerinin İşletmeler Üzerindeki Olumsuz Etkisini Azaltmak veya Ortadan Kaldırmak İçin Holding Yöneticilerine Göre Alınması Gereken Tedbirlerin Gereklik Derecesine Göre Dağılımı

GEREKLİLİK DERECESİ	Kesinlikle Gerekli		Gerekli		Fikrim Yok		Gereksiz		Kesinlikle Gereksiz		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER												
Uluslararası Muhasebe ve Yabancı Paralı İşlemler Konusunda İşletme Yöneticilerinin Eğitilmesi	24	70.6	9	26.5	1	2.9	--	--	--	--	34	100.0
Yabancı Paralı İşlemlerin Yapılmasında Hedging Tekniklerinden Yararlanma Zorunluluğunun Getirilmesi	2	5.9	9	26.5	17	50.0	6	17.6	--	--	34	100.0
Enflasyon Problemini Ortadan Kaldırmak	30	88.2	3	8.8	1	2.9	--	--	--	--	34	100.0
Dünyada Ortak Para Birimine Geçilmesi	5	14.7	7	20.6	14	41.2	4	11.8	4	11.8	34	100.0

5. SONUÇ

Döviz kurlarındaki değişmelerin gerek ulusal gerekse uluslararası alanda faaliyette bulunan işletmeler üzerinde bir çok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu olumsuz etkiler; işlem, ekonomik, vergilendirme ve muhasebe veya çevirme etkileri olarak belirtilmektedir. İşletmelerin bu olumsuz etkilerden korunabilmeleri için bir takım önlemler almaları veya yöntemlerden faydalanmaları gerekmektedir.

İşletmelerin döviz kurundaki değişmelerin işlem etkisinden korunabilmeleri için hedging tekniklerinden yararlanmaları gerekmektedir. Fakat, araştırma sonuçlarına bakıldığında işletmelerin bu tekniklerden yeterince faydalanmadıkları görülmektedir. Bunun için bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Öncelikle, kur değişmelerinin olumsuz etkilerinden korunmak ve kur riskini minimize etmede kullanılacak hedging tekniklerinin işletmeler tarafından yaygın bir şekilde kullanılması, ancak bu tekniklerin onlara yeterince tanıtılması ile mümkün olabilecektir. Bu tanıtım da, üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde konferanslar, paneller ve seminerler şeklinde işletme yöneticilerine anlatılarak sağlanabilecektir. Böylece, bu tekniklerin faydaları, nasıl kullanıldığı ve kur riskinden veya kur değişmelerinin olumsuz etkisinden nasıl korunulduğu işletme yöneticilerine anlatılmış olacaktır. Ayrıca, geleceğin işletme yöneticilerini yetiştiren üniversitelerin lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında hedging teknikleri hakkında derslerin verilmesi gerekmektedir. Sonuçta, bu teknikler yöneticiler tarafından bilinecek ve işletmeler tarafından kur değişmelerinin olumsuz etkisini azaltmada yaygın bir şekilde kullanılabilir.

Bununla birlikte, döviz kurlarındaki değişmelerin vergilendirme etkisi de işlem etkisinden kurtulmakla mümkün olmaktadır. Çünkü, işlem etkisi sonucu herhangi bir kur farkı ortaya çıkmaz ise, kur farkı ile ilgili bir muhasebe kaydı da yapılmayacaktır. Kur değişmelerinin vergilendirme üzerindeki etkisinin yönetiminde, dövizle yapılan işlemler sonucu ortaya çıkan kur farklarının maliyete eklenmesi veya doğrudan gider yazılması geçici çözümlerdir. Bunun için, enflasyon problemini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Çünkü döviz kurlarındaki değişmelerin en önemli nedenlerinden biri enflasyondur. Bu nedenle enflasyon probleminin mutlak surette ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu da, fazla üretmek ve daha fazla ihraç ederek mümkün olabilecektir.

Kur değişmelerinin işletmeler üzerindeki diğer bir olumsuz etkisi ise, mali tablolar üzerindeki çevirme veya muhasebe etkisidir. Muhasebe etkisi, özellikle ana ülkesinin dışında kendine bağlı işletmelere sahip bulunan çok uluslu işletmelerin karşılaştıkları ve yönetilmesi önemli olan bir etkidir. Çünkü bu etki, yabancı bağlı işletme veya işletmelerin mali tablolarında yer alan gelir, gider, borç ve alacak kalemlerinin ana ülke para birimine (Türk Lirasına) çevrilmesinde nasıl bir yol izlenecek, hangi kur veya kurlar kullanılacak gibi konuları içermektedir. Bu nedenle ülkemizdeki holdinglerin çeviri işleminde yararlanabilecekleri en uygun çeviri yönteminin belirlenmesi ve bu yöntemin standard haline getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nun bu konudaki çalışmalarını bir an önce tamamlaması, ilan etmesi ve uygulamaya geçirilmesini sağlaması gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen tüm önlemlerin alınması durumunda kur değişmelerinin ekonomik etkisinden de işletmeler korunabilecektir. Çünkü, ekonomik etki döviz kurlarındaki değişmelerin işletmeler üzerindeki uzun dönemli etkilerini kapsamaktadır. İşletmeler bu etkiden mümkün olduğu kadar farklı döviz çeşidi üzerinden satış yaparak veya finansman işlemlerinden çok çeşitli döviz kullanarak da korunabilmektedir.

Döviz kurlarındaki değişmelerin olumsuz etkilerinden kurtulabilmenin tek yolu ise, dünyada ortak bir para birimine geçilmesidir. Böyle bir durumda yabancı paralardan, kur farklarından ve yabancı paralı mali tablolardan söz edilmeyecektir. Ayrıca, döviz kurlarındaki değişmeler diye bir sorun ile de karşılaşılacaktır. Fakat, dünyada ortak bir para birimine geçilmesi bir temenni olmaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği'nin 1999 yılından itibaren tek bir para birimini kullanmaya başladığı dikkate alınrsa, dünyada ortak bir para birimine geçilmesinin bir temenni veya hayal olmadığını düşünebiliriz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKDENİZ**, Fikret (1993), "İthal Edilen Mallarda Maliyet ve Kur Farkları Sorunu", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:146, Ekim.
- ANTHONY**, Robert M. ve James S. Reece (1989), **Accounting: Text and Cases(8.Edt.)**, Illinois: International Edition Homwood.
- ARPAN**, S., Jeffrey ve Lee H. Radebaugh (1985), **International Accounting and Multinational Enterprises**, New York : John Wiley and Sons Inc.
- AYDIN**, Yaşar ve Zeki Doğan (1996), "Kur Farklarının Mali Tablolara Yansıtılması ve Muhasebeleştirilmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Temmuz.
- BOZKURT**, Ünal (1983), "Kur Dalgalanmaların Çok Uluslu Şirketler Üzerindeki Etkisi-1", **İ.Ü. Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 31, Şubat.
- BRYANT**, Roger (1985), "Accountancy" , **Banking and Finance Series**, London: Grahman and Trotman Limited.
- CANOĞLU**, M. Ali (1993), "Yeni Hesap Planında Karşılıklar", **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:11, Kasım.
- CANOĞLU**, M. Ali (1997), "Faiz ve Kur Farkı Giderleri ve Muhasebe Kayıtları", **Vergici ve Muhasebeci İle Diyalog Dergisi**, Sayı:2, Yıl:12.
- CAPİTAL** (1997), "Kur Riskinden Korunma Yolları", Yıl:5, Sayı:3, Mart.
- COOLEY**, P.L. ve FASTER R.P. (1991), **Business Financial Management**, ABD: The Drydan Press.
- DOĞAN**, Zeki (1996), "Kredi Faizlerinin Yönetiminde Faiz Swap'ı ve Yapılan İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Ocak.

- DOĞAN, Zeki** (1998), **Kur Değişimleri Nedeniyle Konsolide Mali Tabloların Düzenlenmesinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DUMAN, Mehmet** ve Osman Karamustafa (1996), "Kur Riski Türleri ve Türk Firmaları Açısından Öneme İlişkin Bir Saha Araştırması", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Nisan.
- EBİÇLİOĞLU, Fatih** ve Kaan Korkmaz (1994), "Menkul Kıymetlerde Değerleme ve Ortaya Çıkan Sorunlar", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:156, Ağustos.
- ERDOĞAN, Niyazi** (1993), **Uluslararası İşletmelerde Mali Risk Yönetimi ve Çağdaş Finansman Teknikleri**, Ankara: Mü-Ka Matbaacılık, Eylül.
- KARLUK, Rıdvan** (1996), **Uluslararası Ekonomi(4.Baskı)**, İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş.
- KONURALP, Gürel** (1990), **Döviz Kuru Riski Yönetimine Portföy Yaklaşımı ve Uygulama** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- LARSEN, E.John** (1994), **Modern Advanced Accounting**(6.edt.),McGraw Hill Company.
- LEVİ, Maurice**(1983), **İnternational Finance: Financial Management and İnternational Economy**, New York: Mc Graw Hill Company.
- MANNINO, Paul V.** ve Ken Milani (1992), "Butgeting for an International Business", **Management Accounting**, February.
- ÖNCE, Saime** (1995), **Türev Ürünlerinin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri**, Eskişehir: Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 192.
- ÖZEL, Salih** (1995), "Kur Farkları ve Yeni Muhasebe Sistemine Göre Kayda Alınması", **Yaklaşım Dergisi**, Ocak.
- ROSENEIELD, Paul** ve Frederick Gill(1990), "Applications in Accounting", **Journal of Accountancy**, February.
- SAMUELS, J.M., R.E. Brayshaw** ve J.M. Craner (1995), **Financial Statement Analaysis in Europe**, London: Chapman and Hall.
- ŞEKER, Sakıp** (1995), "Kur Farkları, Yeniden Değerleme ve Kıst Amortisman Uygulaması", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 79, Nisan.
- SEYİDOĞLU, Halil** (1994), **Uluslararası Finans**, İstanbul: Güzem Yayınları No:8.
- TARAKÇI, Hızır** (1995), "Kur Farklarının Ne Şekilde İşleme Tabi Tutulacağı Konusunda Oluşan Dört Ayrı Görüş", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı 163, Mart.